

Յամլին 1812 Վիեննայի կայսերական և թագաւորական ճեմարանին անդամ եղաւ . այս թուականէս մինչև 1820 բազմաթիւ գործքեր շինեց . որոնց մէջէն յիշենք միայն չորս քարէ պատկերները՝ Քօբէնհակի նորաշէն մայր եկեղեցւոյն համար . երես շահիչ , որ իր զարմանալի գործքերէն մէկն է . երկու գեղեցիկ արձաններ օր և գիշեր ըստած , Հրոստանեալ պատկեր մըն ալ , զորնոր պարոն Տը Հիւմպոլտի համար շինեց . երկու մեծ արձաններ կնոջ գէմքով և պսակեալ՝ գերմանացի վաղաժողիկ պատանեւոյ մը գերեզմանը զարդարելու համար : Իստոր ուր ջուր կուտայ Սիրւ , Սէրը՝ Դըռ-էն խալի . Ժ յե-սը իւրեցոյնէն Ապիլի , Հիգիս , Լիլ-գիլեայ օյնի ջուր ասլը , Սիրը որ իւրեանայ նոսաղեալ Բիլի-սիւն արիւնդիէն իր նիպիւն ծայրովը ի շէնլ անար մարտիւն . Վալիէնայի արքայազուն իշխանը , որ այս օրուան օրս թագաւոր է . Եգիպտի հողին տակէն հանած

խիստ բարեք վիճակի մէջ է։ Իսկապէս փառանք
որ Վերի Եկեղեցիական էր, արդէն վերադարձած է
անկէջ և առայժմ Տիմիաթի մօտ Կարէի ըստած
նահանգին մէջ կը գտնուի։ Ուրտեղ Նեղոսի յոր
գուծիւնը մեծ վնասներ պատճառեց։

Երեւելան և Թերակլեական ըստած անգղիացի
ընկերութիւնը, որուն փոխանորդը այս տեղս մօ
տիւ Տալիստանն է, դաշնադրութիւն կընէ եգիպտ
տական կառավարութեան հետ՝ անոր վաճառե
լու համար իր երկու շաքենաւը, որոնց համար
հրաման տուած էր բարձրագոյն փոխադրային
որ երթեալութիւն ընեն Նեղոսի վրայ՝ յիշեալ
ընկերութեան ապրանքները փոխադրելու համար։
Եթէ այս վաճառումը ի գործ դրուելու ըլլայ,
եգիպտական կառավարութիւնը ինքնիշխան աւեր
ըլլալու է Եգիպտոսի ճանապարհաւ նեղկատանի
ապրանք փոխադրութեանը։

Երեկ հառաւ Դուէզէն Նեղկատանի նամա
կաց ծրարները, որոնց հետ 96 ճանապարհորդ կա
յին. որոնք այս առտու ճամբայ ելան Նեղիկա
երթալու Բօլիսէի շրջանաւոր։

Եգիպտոսի բոլոր երկիրը մեծ հանգարտու
թեան և բարեկարգութեան մէջ է բարձրագոյն
տիւ Մէհմէտ Բիւի փաշային խոհեմ կառավա
րութեամբը։

ՄԱՅԻՄՈՒՆԸ

Մէլանիկ, 2 հոկտեմբեր։

Նշանակութեան արժանի երեւելի դիպուած մը
չկայ ծանուցանելու. միայն քանի մը օրէ ի վեր
Բրաքիսթայի յունաց արքայիսկոպոսը այս քաղաքս
կը գտնուի. ուրտեղ եկած է Կաթուպ փաշային
գանգատ ընելու համար Բրաքիսթայի քաղաքա
կան կառավարիչներուն դէմ, որոնք մէկ յոյն մը

արձանները կանգնելու ու նորոգելու այս արձանա
գործին յանձնեց. սր շատ մեծ յաջողութեամբ
այս աշխատութիւնն ալ գլուխ տարաւ։ 1827ին
Մոնաքայի Թանգարանին բոլոր արձանաց հաւա
քումը նորոգեց, և նոյն մայրաքաղաքին եկեղեցի
ներուն մէկուն համար քարէ պատկերներ շինեց,
որ Քրիստոսի պատմութիւնը կը ներկայացնեն։
1829ին իր Թագաւորէն Վնուականութեան պա
տիւ առնելով, ու ցանկալով իր փառաւորեալ և
ճոխացեալ հայրենիքը տեսնել, զորնոր խեղճ ու
ողորմելի Թողեր գացեր էր ինքը, միտքը դրաւ
Հռովմայէն մեկնել։ Եւալ Սինաքա ուղեց եր
թալ. որպէսզի տեսնէ թէ ինչպէս տեղաւորացու
ցեր են իր շինած գործերը. նայնպէս Վիեննա
ալ երթալուն պատճառը ուրիշ բան չէր, բայց
միայն Նաթերհայի իշխանին խնդրանքով շինած զա
նազան արձանները կարգադրելու համար էր. ան
կէց Վարսովիւ անցաւ ի խնդրոյ բոլորացի մեծա
մեծաց, որոնք ընկերութեամբ կուգէին մահաւոր
ձան մը կանգնել ի պատիւ Բոննաթիսի իշխա
նազնոյ, վերջապէս անկէց ալ Քաթենհակ գնաց,
ուրտեղ իր հայրենակիցները, որք անձկութեամբ
և ուրախութեամբ կը սպասէին քսան և երեք տար
ւան ճանապարհորդ մը, շատ զարմացմամբ ընկա
լան զինքը։ Թէ Մոնաքա, թէ Վիեննա և թէ
Վարսովիւ շատ սէր ու սպասիւ գտաւ, և գրեա
լ թէ մեծամեծ ընկերութիւնները մէկըմէկու ձեռ
քէ կը յաւիտանէին զարմանալի արձանագործը։

տաճկացուցեր են, առանց այսպիսի պարագայից
մէջ հարկաւոր եղած քննու թիւնները ի գործ
դնելու. ուստի հիմակ նոյն տաճկացեալ յոյն
կընդդէ իր հայրենի հաւատքը ընդունիլ վերջո
տին։ Եւստ ամենայնիւ գեռ որչաւ մը չորուե
ցաւ այս գոթաղը գործին։ Եւստ նաւահանգը
տին մէջ հիմակուհիմայ երեք օսմանեան պատե
րադական նաւեր կան. այսինքն մէկ ֆուէկաթ մէկ
պուրք և մէկ բօթէր. այս ետքին փողը առտու
ճամբայ պիտի ելէ Վօր երթալու։

Եւստ հետեւ մէկ օսմանեան և մէկ Եւստիա
կան շաքենաւ ամէն շաբթու կանոնաւոր երթե
կութիւն պիտի ընեն Կոստանդնուպօլսոյ և Վէլա
նիկի մէջ։ Նահանգիս հանգստութիւնը կը շարու
նակուի միշտ Եւստուպ փաշային խոհեմ մարդա
սիրական կառավարութեամբը։

ԵՐԵՎԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

ԵՆԳՂԻԼ

Նեղիկական լրագիրները լեցուն են կերպ կերպ
մեկնութիւններով և կարծիքներով ազդարարական
ղանաղան գրուածոց վրայ, որ Եւստ Նորմէնային
խրկած է Վաղղիոյ արտաքին գործոց տեսուչ մօ
տիւ Կիզոյին Մօնթրեանի ի գրին ամենաութեա
նը համար Սպանիոյ Թագուհին քրոջը հետ։ Եւստ
ըստած անգղիացի երեւելի լրագիրը կը կարծէ թէ
այս ազդականութիւնէն մեծ փոփոխ պիտի ծնանի
մօտ ժամանակուան մէջ, «Վաղղիան, կրտէ, այն
պիտի վիճակի մը մէջ դրաւ պինքը, որ չկրնար ետ
բաշտիլ ամենին. ամենաութիւնը ի գործ պիտի
դրուի, և մօտիւ Կիզոն մեծին Բրիտանիոյ կառա
վարութեան բարեւեր զգացողութեանցը և նոյն
տէրութեան գլխաւոր պաշտօնատարաց խոհեմաւ

Մօտիւ Մեթերնիկը ասոր յանձնեց որ ի յիշատակ
Սթեֆանթիսի իշխանին կանգնելու մահաւոր
ձանը իր ձեռքով շինէ. նմանապէս Պրանքֆորդի
Ժողովուրդը արագցին որ իրենց Վեթ մեծանուն
բանաստեղծին արձանը կանգնէ. Սթեֆանթիս ալ
Երեւոյ բանաստեղծին արձանը խնդրեցին։ Եւստ
տեսնելու բան էր տանկմարդացի Ժողովուրդը հիա
ցումը ու սէրը աս մարդու համար. Քաթենհակ
քաղաքին բնակիչները տնո բռնեցին անոր քաղաքը
մօտեւելու օրը. այս գարամբ խուռնիթաց մեկըմէկ
կը կոխուտէին և կը հռմշուէին որ դարձեալ տես
նեն. վտանգի մէկ անգամով չէին յագեր. քովը
մօտեցողներուն ձեռքը սեղմընէրուն թիւը չկար
թագաւորը տէրութեան խորհրդական անուանեց
զինքը. իր վարքը պատմողը կըսէ որ թէպէտեւ
քսան տարուան մէջ Թորփալտսէն շատ փոխուէր
էր, բայց իր առջի երիտասարդական ուրախ և
զուարթ բնութիւնը տակաւին պահած էր. շատ
կուրտիտանոր իր հայրենեացը այն տեղանքը տես
նելով, ուրտեղ մանկութեան օրերը անցուցեր էր,
ու բոլոր անցած գացած բաները մտքին մէջ կը
նորոգուէին։ Եւստ օրով հետեւ նոյն քաղքին ճեմա
րանին մէջ թէ իրեն բնակութեանը և թէ աշխա
տութեանը համար զատ զատ տեղեր պատրաստե
րէին, երբոր հոն հասաւ գաւիթին մէջ ծերունի
մէկ մը կը սպասէր իրեն. Թորփալտսէն զայն տեղ
ներուն պէս ճանցաւ որ հին դռնապանն է, ցաթ
կէց ու անոր պարանոցը ինկաւ և շատ սէր ցը

թեանը վրայ վստահացեալ է. որոնց միջոցաւ կը
յուսայ հաստատուն պահել այս երկու տէրու
թեանց մէջ եղած մոտերիմ բարեկամութիւնը,
բայց խիստ հաւանական է թէ այս պարագայիս
մէջ Նեղիկան այնքան դիւրանաւ չըլլայ, ինչպէս
որ կը կարծեն։ Սթեֆանթի Վաղղիայէր անուն լրա
գիրը կըսէ, թէ Վաղղիան այս ընթացքով մեծին
Բրիտանիոյ օրինաւոր կատարները ալ թընցուց,
և այսուհետեւ Նեղիկոյ խորհրդարանը ի հարկ
մեծ գեռ շաբթու մը ու շաբթի պիտի ըլլայ Վաղղիոյ
տէրութեան քաղաքականութեանը։ Վերջապէս
ըստ հասարակ կարծեաց կերի թէ այս ամառ
նութեան պատճառաւ խիստ ցրտութիւն մը
պիտի հաստատուի յիշեալ երկու կառավարու
թեանց մէջ։

ԳԵՂՂԻԼ

Վաղաքական անձինքը մտնաւորապէս Նեղիկոյ
խորհրդարանին Մօնթրեանի ի գրին ամենաութե
անը համար ըրած ազդարարութեանցը վրայ
զբաղեալ են. քանզի կը հաստատեն թէ Եւստիոյ
և Բրուսիայի տէրութիւններն ալ համաձայն են
մեծին Բրիտանիոյ կառավարութեանը հետ, և
հաճութիւն չունին այս ամենաութեան գործա
դրութեանը. ի վերայ այս ամենայնի այս լու
րերը հաստատութեան կարօտ են։

Վաղղիացոյ թագաւորը այս գործին համար
յատուկ խորհուրդ ընելով իր երեւելի պաշտօնա
տարաց և տէրութեան նախարարացը հետ մաս
նաւոր նամակներ գրած է, կըսեն, Նեղիկոյ օգոս
տափառ Թագուհին, որուն ամէն կերպ հարկա
ւոր տեղեկութիւնները տալով, կապահովացու
ցանէ զՍթեֆանթիս Վեհափառութիւնը, թէ այս ամ
ենաութեան ամենին փոփոխ մը չկրնար ծա

ցուց իր ծանօթին վրայ։

Ստեֆանթիս այս առջի անգամին հայրենիքը դառ
նալու երկար ժամանակ չըլլեց, փաստի շատերուն
խօսք տուեր էր, ու կը պարտաւորէր անոնց խն
դիրը կատարելու. այս պատճառաւ քանի մը ա
միսէն ետքը նորէն ճամբայ ելաւ։ 1820ին ինչա
տեն Վիեննա էր լուր մը առաւ թէ Հռովմայ մէջ
իր սենեակին յարկը փրէր է, և թէ Վեթ և Հռով
մայ ըստած երկու արձանները բոլորովին խորտակ
էր և միւսները մեծապէս վնասուէր են միայն. այս
ձախորդ լուրը լսելուն աճապարեց մէկ ոտք ա
ռաջ Հռովմա երթալու, և 1820ին վերջիցը հասաւ
հոն. Վերոյիշեալ գործերը անդ սկսաւ մեծ է
ռանգեամբ ի գլուխ հանել, որոնցմով իր համ
բաւը ևս քան զէս սկսաւ տարածիլ։ Եւստ խոս
տացեալներէն ի զատ ուրիշ երեւելիները առն
են, Վիտա Եօթներորդին տապանը, կիսարձան մը
Քոնստանթինոպոլսի, Կաթինէս իշխանին ար
ձանը, Քաթենհակի, Կաթինէսի, Քոնստանթին
արձանները և որո Վիտին արձանը՝ Զոնաստանի
աւերակաց վրայ նստեալ ձեռքուցած, վերջապէս
գեղեցիկ արձանագործութիւններու հաւաքում մը
Քաթենհակի մայր եկեղեցին զարդարելու համար։

Եւստ այսպէս տառնալով տարի նորէն պանդը
տանալէն ետեւ միտքը հայրենիքը գաւնալու այն
տեղ իր ծերութեան օրերը անցընելէր. բայց
Հռովմէն դէպ ի Քաթենհակ երթալուն ստորա
գրութիւնը բնէն առաջ, Եւստիոյ ըստած

Երկրորդային խաղաղութեանը համար :
Ոչ գայլերէն եկած վերջի լուրերը կը ծանուցա-
նեն Ստրոգի կայսեր և Վրդուլ-Վատրի մէջ
որ կը տեսնուի , մեծ կռիւ պիտի ծագի .
անդի երկու կողմէն ալ մեծամեծ պատրաստու-
թիւններ կընեն անդադար :

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆ

Կաթիլային ընդունած լուրերնիս սեպտեմբերի
մէջ են , որոնք երեւելի դիպումը մը չեն ծանու-
ցանք : Ենդ զիս նաւատորմիւր ծովապետ սըր
Սթրանի հրամանատարութեամբը Պարնէօ եր-
թաւով , նոյն երկրին Սուլթանին դէմ մեծ յաղ-
թութիւն ըրեր է . որուն զօրքը հալածական ըլ-
լալով անդրկայի զօրքերէն , թշնամեաց պատե-
րալական պաշարները և եօթանասունի չափ
թիւ անօթ անգլիացուց ձեռքը անցեր են :

Լիւսաք անուն Կաթիլայու լրագրող , որուն
մէջ կը բարդեմք հետեւեալ յօդուածները , խիստ
կարգաւոր թէ բանի մը ժամանակէ ՚ի վեր յիշ-
եալ մայրաքաղաքին հասարակութեան կեանքը և
ստացուածքը ամենեւին ապահով վիճակի մէջ չի-
նոր անշուշտ պատիւ չընէր Հնդկաստանու անդ-
ղական կառավարութեանը :

Քի 24 անցեալ ամսոյ (յուլիսի) բաղմունքիւն
աւաղակաց բաղնիքաւ զգուռն հնդիկ մեծատան
ուրոք ՚ի Սիւլա թաղի մայրաքաղաքիս՝ կեղծաւո-
րակն որպէս թէ այս ՚ի վաճառանոցէ՝ ձուկն
քնեալ առաքէր անդր : Իբրեւ բացաւ դուռն , ՚ի
նորոյ զեղան բաղմունքիւնք , կալեալ կապեցին
այս ՚ի տան անդր , և ստիպեցին յայտնել զտեղի
ընդ և ստացուածոց : Ինդ այս հազիւ ուրեմն
չարժեալ հասարակութեան տեղոյս միաբանե-

լրաբն հետեւեալ յօդուածը կը բարդեմք . որ այս
արձանագործին յիշեալ համբաւաւոր քաղաքին
մէջ կենտրոն , և անոր անձին վրայօք տեղեկու-
թիւններ կուտայ , «Վրդիւ , կրտէ , կընեակի ՚ի-
ն ըսուած լեռան վրայ թամաշի պալատը , Սիւ-
լայի թաղին մէջ , առջի դատիկանը իր նստելու
կէտը համար պատրաստուած է , բարձր գտի-
կան աշխատեւր համար . իր սենեակը ուրիշ բա-
նով զարդարեալ չէ , բայց միայն դեղեցիկ պատ-
կերելով , արձաններով , գրքատուններով , հնու-
թիւններով և այլն . իր ընկերները էին երեւելի
թագաւորներու արձաններ , ճարտար արուես-
տագործաց պատկերները , որոնք իրեն մտերիմ
բարեկամներն էին . վասնզի երբէք ձանձրութիւն
չէին պատճառած անոր , պարտեղ մըն ալ ունէր
անոր առջև , ուրտեղ երբեմն երբեմն կիջնար
կիջանգստանար : Երհստաւորներուն մէջ չիտ
մէկը , որ ասորպէս նոր սկսանողներուն ձեռք սոյ
անձնատուր ըլլայ . . . » : Համին 1839 Հռովմէն ե-
լաւ , նոյն Միլլան դնաց իր միակ աղջիկը տեսնելու
զորնոր իտալացի գնդապետի մը հետ կարգեր էր
բայց դժբաղդաբար քիչ ատենէն կորսնցուց զայն
ու բնաւ ուրիշ զուտով չունեցաւ . վասնզի ինչպէս
որ ետքը պիտի ըսենք , բոլոր իր հարստութիւնը
Վրդենհակի թանգարանին կապէ ըրուաւ , որ իր ա-
նունը կըլիէ ցարդ : Թագաւոր մը պատերազմէն
իր մայրաքաղաքը յաղթութեամբ դառնալու ա-
տենը այնքան զգացում չպատճառէր , որքան որ

ցան աղերս մատուցանել կառավարութեան , զի
յատուկ ՚ի նուաճումն գործց և աւաղակաց կար-
գեցին նորանոր դատաւորք ՚ի թաղս թաղս քա-
ղաքիս : Բայց ինչ օգուտ , յորժամ դատաւորք
վստաստութեան թիւն գործցն ինքեանց արգել յուշ
և առ ամենայն արարս նոցա վկայս հաւատարմն
պահանջեցեն : Որ գող վկայիւք ել թայ ՚ի գողու-
թիւն իւր » :

— Երկրահարութիւն ՚ի մայրաքաղաքիս և ՚ի
շրջակայս սորուն ընդ ջուր և ընդ ցամաք , ՚ի չէնս
և յանչէնս առաւել է բան զոր մէք հաւաքել և
ամիսփել կարեմք յանձնել յայտմ վայրի : Եթէ
փոխանակ չաբաթագրի օրագիր առնէաք , և միայն
զանցս գողութեանց և աւաղակութեանցն հա-
տարակէաք , ոչ բաւական լինէր : Հատ է միայն
յիշել , թէ ինչ անձինք մեր և ինչ ստացուածք հա-
մարին մեր՝ ՚ի քաղաքի աստ այսմիկ » :

— Երկրապատար ուրախութեամբ հրատարա-
կեմք , զի ՚ի նորումն մատուցաւ մեզ օրինակ մի
Բորձաւ աղբից անուանեալ գրոց , տպագրեալ ,
յիշեալ տպարանի պարոն Պօղոսի Վ իրենեան Կու-
տանդ նուագօրեցուց , նուիրեալ բարեպաշտ և հայ-
րենասէր սկսու հ պոյաղատ աղա Յովաննանի Լ-
րիադեան , առ ՚ի ցոյց ազգասիրութեան Բարե-
բարին իւրոյ : Երթքն ողջն օրինակեալք են ՚ի
հոգեշնորհ Բոթարանաց անտի սրբոյն Վրդգորի
նարեկացուց և Վրդանգրի կաթուղիկոսի նոր
ջուղպեցուց , զիոր նորա փաթիկ և գեղեցիկ իսկ
տառքն նման մանր տարց մերոց :

« Վանի ամբ յառաջ այնքան անփոյթ լինէր ՚ի
մէջ այս պիտանի արհեստ , մինչ պարտաւորէաք
զիարե որ գործական գրեանս մեր անգամ ՚ի լոյս
ընծայել ՚ի տպարանս ազգաց օտարաց . իսկ այժմ
ցնծութեամբ ասեմք , երեք յատուկ ազգային

Թորվալտէնին հայրենեացը մերձեանալուն լուրը
պատճառեց , բոլոր քաղքին մէջ , ինչպէս որ կընէ
Վրդենհակի լրագիր մը , շուտով տարածեցաւ որ
բանի մը ժամէն յամբքը պիտի ելլէ անուանի ար-
ձանագործը , անթիւ բաղմունքիւն մաքսատան
բոլոր տեղանքը լեցուեր էին հիւրասիրելու հա-
մար զինքը : Երբ որ ցամաքը ելաւ ամենքը մէկ
բերան ուրախութեան ձայնիւ կ'ողջնէին զձե-
րունին , որ այնչափ երկար ժամանակէ ետքը հայ-
րենիքը կը գտնար նորէն . յատկապէս այս հան-
գէտն համար բանաստեղծական երգ մը շինուե-
ցաւ , շատ խաղեր ալ յօրինեցին ու երգեցին . ո-
րոնցմով այնքան բոլորքեցաւ ժողովուրդը , որ
անդադար կեցցէ Թորվալտէնը կը պուտար : Թոր-
վալտէն այսպիսի սիրալիր ու փառաւոր հիւրըն-
կալութեանն այնչափ շնորհակալ եղաւ , որ իր հա-
ձութիւնը ու խնդակցութիւնը ուրիշ կերպով
չէր կրնար յայտնել , բայց միայն իր բոլորաթիւ
գտնուողաց ձեռքը սեղմելով :

Վրդենհակի մայր եկեղեցւոյն համար շինած
արձանագործութեանց օծումը , նոր աւելթ մը ե-
ղաւ Թորվալտէնին վերտին փառաւորութեան ,
այս գործքը կը բաղանայ 13 հսկայածաւ մարմարին
եայ արձաններէ , մէկը Վրիտտոր , և միւսները
երկաստան առաքեալները ներկայացնելով՝ բո-
լորն ալ միտութեան աւաղանի մը բոլորովքը շա-
րուած : Երազմին մէջ ձեւացեալ է նաեւ հրեշ-
տակ մը ծունկ չըբաժ , ձախտին վրայ վարդէ պսակ

տպարանք հաստատեցան այսր՝ ՚ի մի միայն նախ-
տակ առաջնորդեալք , այսինքն յօդուտ գրակա-
նութեան ազգիս : Եւս բարի նախանձ է , զոր
ամենայն ազգասէր և հայրենասէր պարտի աննա-
խանձ ոգւով քաջալերել ՚ի պատիւ հասարակու-
թեան մերաղանց ՚ի Կաթիլայու , զի որ գիտիցէ
զբարին և ոչ արատցէ մեծ մեղք են նմա » :

Կաթիլայու մէջ հնդկաց լեզուաւ նոր լրագիր
մը սկսեր է հրատարակել Կաթիլայուի Պարնիս
անուն որ կըխոստանայ ճառել մարդ ուս պարտա-
ւորութեանցը վրայ , որ ունի Լստուծոյ , իւր ըն-
կերին և իւր անձին :

— Երհստատեան թէ արեւելեան Հնդկաստանի
ընդհանուր կառավարիչ Լստ Հերդինկը բարձ-
րագոյն հրամանաւ Ենդ զիս պիտի դառնայ , և ա-
նոր անգը սըր Հենրի Բօթինձէրը պիտի դայ :

ՕՐԱԿԱՆ ԼՈՒՍԻՐ

Չիւռնիս , 18 հոկտեմբեր :

Օտմանեան նաւատորմիւր Բարձրաբարտիւ մեծ
ծովապետ Մէհմէտ Սիւլի փաշային հրամանատա-
րութեամբը ամուս 5ին շաբաթ իրիկունը հա-
տաւ մեր նաւահանգիստը Ուրլայէն գալով , և
հետեւեալ օրը առաւօտուն ըստ սովորութեան
թնդանօթներ արձակելով ողջունեց քաղաքը .
որուն ամրոցներէն անմիջապէս պատասխանեցին
Նորին Բարձրութեան գալուստը շնորհաւորելով :
Բաղմունքիւ ժողովուրդ ամէն ազգէ ծովեզբքը
հաւաքուեր էին ու շքեղափառ նաւատորմիւր
վրայ զմայլեալ կընայէին . որ 19 կոոր պատուական
և մեծամեծ նաւերէ և մէկ շոգենաւէ բաղկա-
ցեալէր : Կիրակի առաւօտուն քաղաքիս զինուո-
րական և քաղաքական կառավարիչները և բոլոր

մը և ալ ձեռքն ալ խեցի մը բռնած , որուն մէջն
է միտութեան ջուրը : Թորվալտէն ցանկաց որ
առջի կնքուող մանկան կնքահայրը ինքն ըլլայ , և
եղաւ իսկ իր աշակերտին և բարեկամին , որ է Մ.
Պրէժնտ արձանագործին զուակը առնելով : Բո-
րենհակ քաղաքը ՚ի նշան երախտագիտութեան
200,000 Ֆռանք տալ ուղեց , այլ մեծանուն արձա-
նագործը չընդունեց : Սինչեւ 1841 իր հայրենիքը
մնալով , նորէն ձամբայ ելաւ Իգալիա երթալու ,
իր արհեստին վերաբերեալ շնաշխարհիկ հաւա-
քում մը ընելու համար , որ իր անուամբ թանգա-
րանին նուիրէ . մէկ տարիէ ետեւ վերտին եկաւ
իր քաղաքը . ուր միշտ կաշխատէր զանազան գոր-
ծոց վրայօք . այլ յանկարծահաւ մահուամբ մը
այս երեւելի մարդը իր հայրենակցաց ձեռքէն
յափշտակեցաւ յամին 1844 մարտի 24ին ինչ տուն
թէագորոն էր . առջի արարողութեան ժամանակը
սաստիկ կաթուած մը իջաւ վրան , ու նստած տե-
ղը անշարժ թողուց : Վրդենհակին լրագրի մը ը-
սածին նայելով , այս արձանագործը մինչև իր կե-
նաց վերջը աշխատեցաւ . վասնզի մեռած օրուան
առուուն Հերակլեսի արձան մը կը գծադրէր , և
թէագոր երթալէն քիչ մը առաջ Լուտերին կիս-
արձանը կը փորագրէր , ու նոր լըմնցուցած էր
Պրետերիկոս վեցերորդին այրեծի արձանը :

Թորվալտէն չորս միլիոն Ֆռանք ձգեց , ու բո-
լոր այս գումարը իրեն անուանակից թանգարա-
նին կտակ ըրաւ : Ինչպէս որ ըսինք , Հռովմայի

երևելիները փութացան այցելութեան երթալու Նորին Բարձրութեանը, նմանապէս Հայոց և Յու- նաց հոգեւոր առաջնորդները, այլև հրէից Ռաբ- բին մեծ ծովապետին նաւը գացին իրենց խոնարհ յարգութիւնը մատուցանելու համար, որոնց ա- մէնուն արժանաւոր կերպիւ ընդունելութիւն ը- նելով, բարեհաճեցաւ ազգու ատենաբանու- թեամբ մը յորդորել զանոնք ի սէր և ի միաբա- նութիւն՝ պատուիրելով անոնց եղբօր պէս վա- րուիլ մէկմէկու հետ, առանց խտրութիւն մը ընելու զանազան կրօնից համար. քանզի օգոստոս փառ Սուլթանը իւր մարդասիրական շնորհքը առ- հասարակ իր ամէն հպատակայր վայ կրտսրածէ- ըստ, թէ տաճիկ է եղեր, թէ քրիստոնեայ և թէ հրէայ. որոնք ըստ ամենայն մասին հաւատար- են օրինաց առջին:

Բարձրապատիւ մեծ ծովապետը կիրակի օրը կէսօրին մեծ հանդէսով ցամաքը ելելով քաղա- քին կանոնաւոր զօրաց ձմերանցը գնաց պարտե- լու, և անկէց իջկրու կառավարիչ փոխմարտիւ- լը յորիւլ՝ Բատիւր պէյին պալատը գնաց. ուրտեղ անմիջապէս զանազան երևելի գործոց վրայօք դա- ղելով, արժանաւոր կերպիւ կարգադրեց զանոնք:

Վաղարքիս օտար տէրութեանց հիւպատոսներն ալ ածապարեցին այցելութեան երթալու Նորին Բարձրութեանը, որ իրենց աստիճանին վերա- բերեալ պատուով ընդունեց զամենքը:

Բարձրապատիւ մեծ ծովապետը ամուս 12ին շաբաթ օրը Հայոց և Յունաց հոգեւոր առաջ- նորդները իւր ներկայութեանը բերել տուաւ և անոնց պատուիրէն ետքը, որ իրենց հոգևոր կառավարութեանը յանձնաւած ժողովոցոց հան- գստութեանը և անոնց բարեկարգ ընթացիցը վրայ հոգ տանին, հաճեցաւ մէյմէկ պատուական

գեղարուստից ճեմարանին նախագահ էր, օտա- րական անդամ ընդհանուր ճեմարանին Վաղարքի- նոյնպէս գրեթէ բոլոր Լեւոնայից ճեմարանաց, իր թագաւորէն աղնուականութեան թուղթերը և այլն առնելէն ի գատ, գաղղիացւոց թագաւո- րէն 1830ին պաշտօնատէր անուանեցաւ Պատուոյ 1 էգէնին:

Թորվալտսէնին թաղումը այնպիսի փառաւոր ու- մեծահանդէս եղաւ, որ արհեստից պատմութեան մէջ խիստ քիչ եղած կը գտնենք. արհեստաւորի մը մահը այսպիսի ընդհանուր տրամութիւն պատ- ճառելը նաւ տեսնուած չէ, թագաւորէն սկսեալ մինչև յետին քաղաքացիին ծանր տխրութեամբ համակեալ էին. խանութ, արհեստանոց, գալոց ներ, ամենքն ալ գոյուեցան. ամէն մարդ ձեռքի եղած գործը կիսկատար թողուց. մէկ խօսքով քա- ղաքը սուգի մէջ մտաւ, ու փողոցներուն մէջ տրամադգեաց մարդոցմէ ուրիշ բան չէր տես- նուէր: Այն առտուն որ թաղման հանդէսը պի- տոր կատարէին ժամը հինգէն սկսեալ ըստ եւրո- պացւոց՝ ամէն փողոց, ուսկից պիտի անցնէր գա- գաղը, ճերմակ աւազով ծածկեալ էր, վրան ալ ծաղիկ և կանաչեղէն սփռած՝ շատ տնելուն ճա- կատն ալ սև չուխսով ծածկեալ էր. որոնց մէկ քանին վրայ թորվալտսէնին անունը գրած էր ար- ծաթէ բանուածքով և անթառամ ծաղիկաց պսա- կով մը զարդարեալ. իր մարմինը թագաւորին

շալ ընծայ ընելու յիշեալ գերապատիւ Արքեպիս- կոպոսոց, որոնց իւրաքանչիւրոցն ալ գումար մը գրտմաց տուաւ աղքատաց բաժնելու համար:

Վաղարքիս տեսնելու արժանի տեղուանքը պտը- տելէն ետքը, և հարկաւ որ եղած բարեկարգու- թիւնները ըստ կարի ի գործ դնելով, Բարձրա- պատիւ մեծ ծովապետ Մէհմէտ Սիփի փաշան իր հրամանին տակ եղած նաւատորմիդով երկու շաբ- թի առտու մեկնեցաւ Պօլս դառնալու:

Նորին Բարձրութեան մարդասիրական շնորհքը և առատաձեռն ողորմութիւնը գրեթէ ամէն քա- ղաք վայելեց, ուսկից որ անցաւ: Ի Սէլանիկ Բարձրապատիւ ծովապետը 60 հազար զուռուշ աղքատաց համար ձգեց, 2500 զուռուշ յունաց գաղատանը նուիրեց և յիսունական զուռուշ իւ- րաքանչիւր բանտարկելոց տուաւ: Ի Վանսիա ի Վիոս կղզին և ուրիշ տեղուանքը ևս միւսնոյն վե- հանձնական առատաձեռնութիւնը և իւր հայ- րական գթութիւնը ի գործ դրաւ ի նպաստ հա- սարակութեան:

Մեծ միութարութեամբ իմացանք թէ Վսկիւ- տարի (Կոստանդնուպօլսիս) աղբային ճեմարանը հոկտեմբերի առջի օրը նորէն բացուեց և արժա- նաւոր հանդիսիւ և ի ներկայութեան ամենա- պատիւ բարձր սրբազան Մատթէոս Պատրիարքին որուն ազգատիրական անխնայ խնամոց շնորհքն է անշուշտ յիշեալ ճեմարանին վերականգնու մը, որ երկրայտ թիւն չունիմք, թէ մեծամեծ օգուտներ պիտի պատճառէ մեր ազգին ի մասին ուսումնա- կան յառաջագիմութեան: Այս ճեմարանին մէջ առնուելու աշակերտաց թիւը ինչպէս որ կըլսեմք 200ի որոշեալ է. որոնցմէ 40 հոգին միայն ձրիա- պէս պիտի կրթուին. իսկ միւս աշակերտները՝ իւ- րաքանչիւր 3000 զուռուշ պիտի վճարէ տարին

բժիշկներէն զմեռեալ փառաւոր անկողնի մը վի- րոյ գրուած էր Շարլթեմպուրկ ըստած պալա- տին մեծ սրահին մէջ, որ թագաւորական գեղա- րուեստից ճեմարանին հնութեանց սրահն էր. ուրտեղ երեք օր մնալէն ետքը, գաղման առտուն ճեմարանին բոլոր փարձապետաց ներկայութեամբ բը մարմինը կապարեայ սնտու կի մը մէջ գրին, զանկիւ ալ պղինձէ ուրիշ տնտուկի մէջ գրին, ու վերջապէս ընկուղի գեղեցիկ դադաղի մը մէջ, ո- ղուն բոլորտիքը փոքրիկ այլաբանական պատկեր- ներ կային թորվալտսէնին համար:

Եսմը տասուկէսին ըստ եւրոպացւոց թնդանօ- թաց արձակումը իմացուց հասարակութեանը որ մարմինը կը վերջընեն, վերոյիշեալ ճեմարանին փա- ժապետները դադաղը զարդարելով աղքատական փառաւոր կառքի մը մէջ գրին, որնոր ութ ձի կը քաշէին, և այն փարձապետներէն չորս հոգի խիստ ծերերէն, մահագոյժ կտաւ բռնած էին. կառքին ետեւէն արքայազուն իշխանը կուգար, ան- կէ ետեւ աղնուականները, և դասատուք ճեմարա- նին ետքը եկեղեցականք, քաղաքականք, զինուո- ղականք, բոլոր գաղղիաց աշակերտները, արհես- տականք, վաճառականք և այլն և այլն: Վաղարքին առջեւէն ետեւէն կարգ կարգ զինուորներ տրամու- լոյ երաժշտական երգեր հնչեցուցանելով կրթա- յին. ամէն պատուհաններէն գրեթէ անձրեկապէս ծաղիկ կը տեղար անմահ արձանագործին վրայ:

և սահմանեալ կանոնաց համեմատ՝ հետեւեալ գի- տութիւնները սորվելու է չորս տարուան մէջ. այսինքն Հայկաբանութիւն, Մաթեմատիքա, Լե- խարհագրութիւն, Սրբազան պատմութիւն, Բրի- տոնէականութիւն, Նկարչութիւն, Վաղղիարէն, Վեղեցկագրութիւն, Ագգային և արտաքին պատ- մութիւն, Տաճկերէն, Կրկնատու մար վաճառակա- նութեան, Բնական գիտութիւն, Լատիներէն, Տրամաբանութիւն, Ճարտասանութիւն և Վարդ- յական փիլիսոփայութիւն:

Վսկիւտարի ճեմարանին հոգատարութեանը համար յատուկ ընկերութիւն մը հաստատուած է, որ ազգատիրական ոգւով պիտի աշխատի անոր բարեկարգ յառաջագիմութեանը վրայ: Այս ըն- կերութիւնը առայժմ 80 անդամ ունի, և կը ցա- լիմք որ անոնց յարգի անուանքը դեռ յայտնի չեն մեզ, որ հրատարակէնք օրագրիս միջոցաւ:

Արմնայ մեղհիմակ ջերմեռանդ սրտիւ բարե- մաղթել յարատեւ միաբանութիւն և սէր յիշեալ ազգատէր ընկերութեանը, նմանապէս բարեկարգ յաջողութիւն և հաստատութիւն աղբային ճե- մարանիս. որ Կոստանդնուպօլսոյ հասարակու- թեանը մեծ պատիւ ընելէն ի գատ. կը յուսեմք թէ խիստ ազգու կերպիւ նպաստամտաց ըլլա- լու է հարկաւոր ուսմանքը Հայոց աղբին մէջ տարածելու. որ գթազգութեամբ դեռ շատ ետք է ուրիշ բարեկիրթ աղբոց հետ բաղդատելով:

Մուտուլէն եկած վերջի լուրերը կը ճանուցա- նեն, թէ Վօլէրա ըստած սխտը մեծ կտորած կընէ միշտ ի Վարսիսատան, ուսկից Վաղղոս ալ անցեր է, ուրտեղ այս սոսկալի հիւանդութեանը բաղմաթիւ անձինք զոհ եղեր են: Վաղղոսի բո- լոր շուկաները գոցուած են և բնակիչներուն մեծ մասը գիւղերը փոխեր են եղեր:

Երբոր եկեղեցին հասան, ուրտեղ էին թագաւո- րը, թագուհին և այլ արքայազուներ, թագաւորը մինչև դուռը յառաջուցաւ, որ ընդունէ զհան- գուցեալն, և մինչև դադաղին համար պատրաս- տուած տեղը գնաց հետը: Երկար ջրնենք, սովը- րական արարողութիւններէ ետեւ ազգու ատենա- բանութեամբ մը ու երգերով հանդէսը վերջ- ըրին, և անմահացեալ թորվալտսէնը հանգուցին:

Հաւատիկ նաւատի մը տղայ, որ իր անխնայ աշխատութեամբ մարդկային փառաց գագաթը հասաւ, արհեստիւ իր ծնած խուղին մէջէն թա- գաւորաց պալատը թռաւ, փոխանակ նաւա- տեաց ընկեր ըլլալու՝ թագաւորներու բարեկամ- եղաւ, և առանց սակի՝ գանձելու տէր, մէկ խօսքով մահկանացու ծնեալ անմահ եղաւ. և ինչպէս, արհեստից և գիտութեանց սիրով: Ե- թէ այսպիսի ազգու օրինակ մը՝ ուսումնաստեաց և արհեստները արհամարհող անձ մը չկրնոր չոր- ժեւ, ըսելէ թէ անիկա ոչ անմահ յիշատակ ձգել ոչ փառքի, ոչ երջանիկութեան և ոչ այլոց իրաց կրփաւագի. որով մարդոց կարգէն ալ կը հեռա- նայ: Կըլուենք, օրինակը խօսքերէն աւելի աղղու- համարելով, և մեր բարեմիտ ընթերցողներէն ամիսի միօք քիչ մը խորհրդածութենէն ի գատ ուրիշ բան չեմք պահանջեր: